

VILEGIATURA

SI

REŞEDINȚELE DE VARĂ LA ROMANI

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITĂȚII
DIN
BUCUREȘTI

81921

No. ..... 1 .....

Inv. ..... No. ....

S. ..... D. ..... R. ....

1950

DE ACELAŞ AUTOR:

Despre ne-retroactivitatea legilor, 1 Vol. in-8º.

Essai sur les sources du Droit Romain, 1 Vol. in-8º.

Notiță asupra Societăților prin acțiună după Codul general de comerț german, broș. in 8º.

De la compétence des Tribunaux dans toute contestation relative aux biens mobiliers qu'un Etat étranger peut posséder en Prusse, broș. in-8º.

Memoriu asupra transferării scaunului Societății acționarilor Căilor Ferate Române din Berlin în București, broș. in-8º.

Droit Prétorien et Réponses des Prudents, 1 Vol. in-8º.

Consiliul Impăraților la Roma și la Constantinopole, 1 Vol.

Etude sur le régime municipal Romain, broș. in-8º.

Studiu asupra legelor XII Tabule, broș. in-8º.

Notice juridique sur un testament, broș. in-8º.

Viața municipală la Pompei, Vol. in-8.

Observațiună în procesul cu moștenitorii I. Oteteleșeanu, broș. in-8º.

Doi antagoniști romani, broș. in-8º.

Episcopul Melchisedec; in-4º.

Romanii călători, broș.

In lucrare:

«*De la compétence des tribunaux dans les procès contre les états et Souverains étrangers.*»

B259708

VILEGIATURA

ȘI

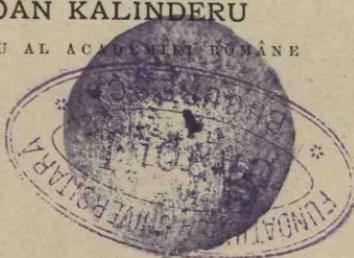
REŞEDINȚELE DE VARA

LA ROMANI

DE

IOAN KALINDERU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

=C/104391

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL
16, STRADA DOAMNEI, 16.
1895

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

BUCHARESTI

COTA

81921

9953

RC 68/03

Estras din Analele Academiei Române (Seria II, Tom. XVII).

B.C.U.Bucuresti

C104391

VILEGIATURA ȘI REŞEDINȚELE DE VARA

LA ROMANI

Vilegiatura avea la Romanî aceeași importanță ca la moderni, căci la Roma—oraș de altminteri nesăntos—de pe la finele republicei, pentru a fi cineva o persónă la modă, căutată și bine văduță în societatea alăsă, se cerea neapărat, în timpul verii și al tómnii chiar, o schimbare a mediului, departe de sgo-motul orașului. Exodul din oraș începea pe la sfîrșitul lui Iunie cu căldurile cele mari, cari țineaau până în Septembre și cari, de și câmpia romană nu era aşa de părăsită în anticitate ca acum vre-o 25 de ani, erau tot-deauna însoțite de endemii de friguri palustre. Iată ce făcea pe locuitorii Urbi să-și zidescă case de țară, mai întâi în apropiere, și apoi la distanțe tot mai mari de capitală; să acopere cu clădiri malurile tuturor lacurilor și râurilor, în sine tóte localitățile înzestrate cu aer curat și recoritor, de la mărețul golf Baiae (acum Baja) până la Alpi. Chiar

ómenii de condițiune mijlocie aveau în jurul Romei câte un petec de câmpie, *sub urbe rusculi* dice Aulul Geliu.

Partea acăsta a vieții private a Romanilor ne este cunoscută din numerose indicațiuni împrăștiate prin operele autorilor din epoca imperială, mai ales în ale moraliștilor și satiricilor, ca Seneca și Juvenal, și ale poetilor decadentei, dar mai cu seamă din cele mai întinse corespondențe cară ne-aș fost păstrate, acele ale lui Cicerone și ale lui Pliniu cel tiner. Acest din urmă, cu gustul său pentru descrierii, cu preocuparea ce avea de a da publicității scrisorile sale, este o bună călăuză. Cunoșințele astfel transmise au fost complete și mai cu seamă precise și adesea controlate prin nenumăratele descoperiri archeologice făcute în decursul secolului nostru. În acăstă schiță m' am servit cu predilecție, cum se va vedea, de scrisorile lui Pliniu cel tiner. Afară de aceea, am găsit indicațiuni, de cară m' am folosit, în Gaston Boissier, *Promenades archéologiques, Rome et Pompeï; Nouvelles promenades archéologiques, Horace et Virgile*; Dezobry, *Rome au siècle d'Auguste*; Friedlaender, *Moeurs Romaines*; Marquardt, Mommsen și Krüger, *Vie privée des Romains*; Ernest Gühl și W. Koner, *Das Leben der Römer und Griechen*; Bender, *Rom und römisches Leben im Alterthum*; Nibby, *Descrizione della villa Adriana*.

Chiar iarna lumea se ducea la stațiuni ibernale.

Ca locuri de vîlegiatură se căuta de preferință pozițiunile din munții Albanii (1) și Sabinii, cară aveau mare

---

(1) La 12 mile (17 Km. 778) de Roma pe via Appia începea drumul, care ducea la acei munți.

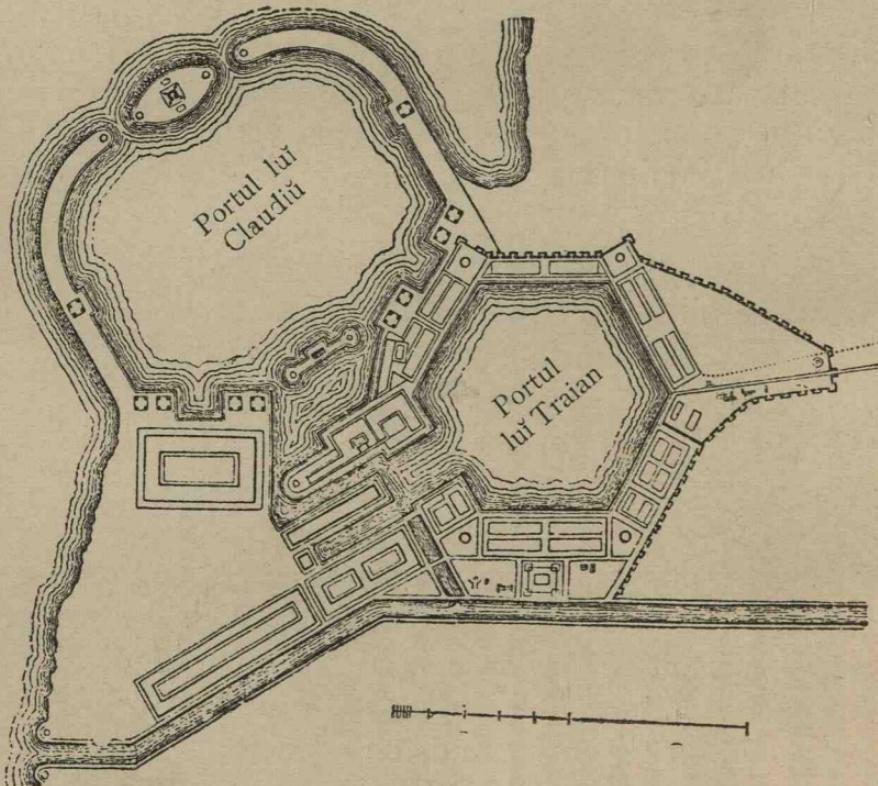
renume, precum Tibur (acum Tivoli), Praeneste (acum Palestrina), localitate cunoscută și căutată pentru re cărea sa constantă, Tusculum (Frascati) și Alba, Arpinum (Arpino), Astura, Reate și Nomentum (astăzi Lamantano), Cume, Misena (Miseno), Puteoli, (Pozzuoli) și apoi Veleia, Salern (Salerno), Tarent mai ales pentru miile de atracțiuni ale climei scutite de iarnă. Tarent ca oraș de desfătare făcea concurență Baiei. «Acel colț de pămînt, îmi place mai mult decât oricare altul» dice Orațiū în epistolele sale.

Când locurile mai apropiate ajunseră să fie totuși ocupate, Romaniū se duseră vara până în Italia de sus pe malurile lacurilor Como, Garda, Maggiore.

Orașele de pe malul mării ca Formia, Ostia, Antium (acum Anzio), erau asemenea vizitate de amatorii de vilegiatură. Ostia era plimbarea favorită a lui August și a societății elegante din Roma, pentru că era numai la cinci leghe (23 Km.) de oraș.

După tradiția raportată de Enniū, Ostia fusese înființată de Regele Ancu Martiu. În tot timpul republicei, portul rămase cam în starea sa naturală și nu se făcură lucrări de artă însemnate. August veni acolo pentru a se vindeca de un reumatism articular. Sigur că acest fapt aduse o desvoltare repede a numărului vilelor. Claudiū, care se îngrijia mult de serviciul aprovisionării Romei (annona), făcă din Ostia cel mai frumos port din căte aveau Romaniū, înzestrat cu clădiri mărețe și apărat prin lucrări de artă executate sub supravegherea sa propriă. Mai târziu Traian, care înființase nu departe portul Centumcellae (acum Civită Vecchia), săpă la Ostia un nou port, legat printr'un canal de 118 metri cu al lui Clau-

diū. Acest port de o întindere de 40 de ectare, se află acum cu totul pe uscat, prin acumularea depozitelor Tibrului. În jurul portuluī noū se desvoltă un

Portul Ostia după restaurarea lui Canina.

oraș numit *Portus Trajani*. Magaziī enorme, docuri, adăpostiaū mărfurile, mai ales cereale; zidurile lor grōse mai există și astădī și le-am vădut. Traian trebuie să fie venit cu predilecțiiune la Ostia, căci își clădise un admirabil palat, cu un mic teatru ale căror ruine sunt

numite astă-dăi *Palazzo delle cento colonne*. (1) Dispoziția acelor clădiri e reprezentată pe medalia din timpul domniei lui Traian reprodusă aici.

Aceste lucrări au fost bine studiate de d-l Lanciani (*Sulla città di Porto*).

Insemnatatea mare, politică și comercială, a Ostiei ca port, provine din aceea că era punctul de plecare și de sosire al flotelor cără încărcau în Africa și Egipt grânele pentru aprovisionarea Italiei.

Apărarea portului era asigurată prin o insulă artificială formată din enorme cantități de piatră aruncate în mare; iar farul aşedat pe dinsa egală renumitul far de la Alexandria.

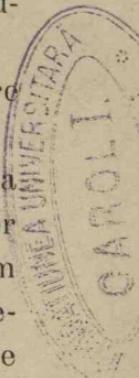
Ce contrast cu neînsemnatul orașel modern, care a păstrat vechiul nume de Ostia!

Vilele (2) furnicau acolo; acea unde se duceau viața cea mai literară era probabil a lui Pliniu cel tiner la Laurentum, nu departe de Ostia, despre care dăm mai jos o scurtă descriere, și Ostia ajunse un adeverat loc de desfătare. Seneca, pentru a da o idee de bunătatea băilor de la Ostia, dice că «șoreci de acolo mistuesc chiar ferul.»

Ómenii de stat aveau o predilecție pentru Antium, după spusa lui Strabo; și în acea frumosă localitate

Medaliă lui Traian
(anul 103 d. Chr.)

(1) G. Boissier, *Promenades archéologiques. Rome et Pompéi*, 1881, p. 275.

(2) Sub numele de *Villa* se înțelegea în primii secoli ai Republicei o exploatare agricolă, cum dice Varro în *De re rustica*; mai târziu România așa dat acestui cuvânt și înțelesul cu care a fost primit în limbile moderne.

aă plămădit ei multe evenimente, cară s'aă desfășurat apoă.

Pentru a se duce și a se întorce din oraș la țară și reciproc, drumuri cară ajunse, cu depărtarea crescendă a locurilor de vilegiatură, mici călătorii, aveau Romani trăsură și cară variate, *arcera*, bine acoperite și solide pentru bolnavi, *rheda* cu doă sau patru cași, care era tipul trăsurilor de postă, *cisum* pentru transporturi grăbite, *carruca dormitoria*, care corespunde *mutatis mutandis* cu vagónele noastre cu paturi, *carpentum* trăsură pe 2 rôte și acoperită, *vereda* trăsură ușoră de postă, tôte bine înțeles fără arcuri

Arcera reproducă după Ginzrot, *Wagen und Fuhrwerke*.

Cisum după dicționarul anticătilor romane de A. Rich

Rheda după cum și o închipue Ginzrot.

Când distanța de percurs era mare, bogății trăgeau la hanuri, *deversoria*, cari uneori erau proprietatea lor.

Să vedem acum care era natura care plăcea Romanilor; era acea în totă simplicitatea ei, natura care nu se pune, ca să dicem aşa, pe cheltuiala pentru a produce cu mari silințe efecte minunate; le plăcea deci natura, aşa cum se arată în câmpii întinse; liveđi mari, cu vederi deschise spre mare, iată posibilitățile pentru cari aveau simpatie, pe cari le iubiau.

Cea mai mare placere, după Lucrețiu, pentru un om în vilegiatură, a căruia odihnă nu e turburată de nimic, este de «a se odihni pe malul unui pîrâu de apă repede». Virgiliu socotește asemenea ca o supremă fericire de a iubi tot-deauna câmpurile lucrate și florile cari se întind de-a lungul văilor. Eacă peisagiele cari încântau pe fiul lui Romulus: liveđi, holde, pomu frumoși și apă, câteva déluri cultivate pe pările lor și împădurite la creștet. Ei erau din contră mai puțin simțitorii decât noi la farmecele naturii sălbaticice. Ciceron n'ar fi aprobat gustul nostru pentru locurile muntoase. Omeni eminenți nu simțiau decât chin și spaimă când trebuiau să trecă Alpii. Poetul Claudian crede că vede îngrozitoarea Gorgonă, când vede ghețarele Alpilor.

Vederile sălbaticice, romantice, cum se dice adesea, nu însuflareau de loc pe Romani. Pe fiecare an, miș de oameni de toate stările sociale trebuiau să trăcă prin Alpii Galiei, Elveției, Retiei și, cum observă Humboldt în *Cosmos*, nicăi un autor latin nu ne-a descris spectacolele mărețe ce le desfășură natura în acele șiruri de munte. Pliniu Naturalistul admiră foarte mult pe

cei cari din zel scientific nu se sfiau de a străbate munții. Strabo dice : «cei cari s'aștăpușe pe creștetul acoperit de zăpada perpetuă a muntelui Agreū, aproape de Mazaca în Capadoccia, spun că de acolo se zăresc două mări, cea de la Isus și a Pontului, dar puțină așa cetezat a se suia până acolo». Numai căță-va munți erau des cercetați din vre-un motiv particular, ca Etna de exemplu, pentru natura sa vulcanică. Se scie că sentimentul frumuseții alpestre este foarte recent și că încă în secolul trecut era înțeles numai de un mic număr de oameni.

După Virgiliu, nimic nu prețuesese cât «umbra și recerea, la marginea izvoarelor și a piraclor, gongonitul porumbeilor, cântecul țăranului care-și tunde pomii.»

Câmpia, dice la rîndul său Varro, este un dar al naturii divine, pe când orașele sunt opera artei omenești, vederea grădinilor de pomă din villa Scrofa e mult mai placută, în ochii săi, decât acea a galeriei de tablouri din vila lui Lucullus.

Să venim acum la parcuri și grădină, acel complement necesar al caselor de țară.

Ele nu lipsiau nicăieri la Roma. Printre cele particulare, de cari ne-așteptăm vorbit autorii, cităm celebra grădină a lui Lucullus, învingătorul lui Mitridate, de o întindere de 240 jugere (60 ectare), a lui Sallustiu aproape de Quirinal, a lui Asiniu Polio dincolo de portă Capena. Acea însă a cărei înșinătură a făcut pote cea mai viuă impresiune asupra spiritelor a fost cea creată, spre mirarea contemporanilor, de Mecena pe dealul Esquilin, unde se îngropau până atunci sclavii și oamenii fără căpeteni. Orațiu ne-a arătat acăstă trans-

formare în satira 8-a din cartea I-a. Palatul lui Mecena era dominat de un turn înalt, de unde se putea privi tot orașul. Prin acăstă transformare, locul devine aşa de sănătos, în cît se afirmă că August, când suferă de friguri, se mută pentru căteva dile în turnul lui Mecena *Nunc licet Esquiliis habilare salubribus* (acum putem locui pe sănătosul deal Esquilin), dice Orațiū.

La asemenea grădină se gândia Pliniu când scria: *Jam quidem hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros villasque possident.* (Ei au sub numele de grădină, la Roma chiar, proprietăți deliciose, câmpii și vile.)

Printre cele publice, codrul asilului la Capitol, al Vestei aproape de Forum unde erau mormintele Vestalelor (din cari 12 cu inscripții s-au găsit la 1550), codrul sacru, templul și grădina Isidei.

Gustul grădinilor era dar fără pronunțat la Români antici.

Pe la 1828 Michelet, călătorind la Roma, constată gusturi cu totul opuse: «Români au orore de arbori. Dacă le ceri un adăpost în contra cerului ploios sau contra arșiței ucigătoare a sórelui, îți vor face bucuros un portic de o leghe. Dar un aleu de arbori...? Nică o dată. Și cu toate acestea nu cunosc nică un loc mai propriu a ajută la crescerea lor repede. În acest pămînt vulcanic viața ferbe și apa pentru răcorirea rădăcinilor se află pretutindeni la Roma și împrejur, la o adâncime fără mică».

Paralel cu luxul și întinderea vilelor luă și horticulatura o enormă desvoltare.

Grădinile nefiind întreținute în epoci anterioare decât pentru satisfacerea trebuințelor primitive ale

casei, același L. Licinius Lucullus poate fi considerat ca primul creator în lumea romană al grădinilor de lux și de artă.

Un personal special de sclavi era însărcinat cu diferitele lucrări ale grădinilor, *hortulanus* sau *supra-hortos* avea sub conducerea sa *arboratores*, *olitores* și *topiarii*. *Aquarii* îngrijiau de apele curgătoare sau țisnitore și de eleștee, *custodes vivarii* și *venatores* de animalele de vînat, *piscatores* de tot ce privia pescuitul.

Grădinarăi, *hortulani*, sădind flori,—după o frescă din palatul lui Titu.

Locul pentru grădină se alegea să fie cam înclinat pentru ca apă să aibă o scurgere lină, aprópe de casă, pentru considerații igienice, și se împrejmuiă cu gard viu sau cu zid.

Plantele cultivate erau mai puțin numerouse și mai puțin variate ca în timpurile noastre, nesînd încă cunoscute cele aduse în urmă din Lumea Nouă, iar cele introduse și aclimatise din Pont, Siria, Armenia, din interiorul Orientului, nesînd introduse decât treptat.

Printre arborii cultivați se numerau chiparosul, pinul, picea, o altă esență rechinósă, pe care Pliniu o compară, pentru că se acopere cu globule de rechină albă, cu o colonă de perle, cimișirul, paltinul, plopul, platanul care apără de sole vara și concentreză căldura iarna (*Solem aestate arcere, hieme admittere*), dasini, diferite varietăți de pomi fructiferi, apoă mirtul, edera,

și printre fructe, pepeni și castraveți (aperați de frig sub geamuri); iar dintre florii micșunile, crini, narciși, dar mai ales varietăți fără numerose de trandafiri ca cele de Praeneste (Palestrina), Milet, cu puține petale și fără roșii, Alabanda albuie, Paestum, cără înflo-riau de două ori pe an.

La Pompei, ca și la Roma s'așteptă să regăsești câteva reprezentări de grădină. Vedem acolo tot-deauna cărări drepte între două șiruri de pomi, și tăindu-se în ungheuri drepte, cu mici pavilioane de verdeță, pe alcătuirea cu scaune în formă de cerc. Quintilian le descrie cu concisiune astăzi: «poate și ceva mai frumos, decât un rond de unde se zăresc numai drumuri drepte?»

Merisorul era fără multă în grădinile romane. Adesea muncea și sucea acești bieți arbuști până când le dădea forma unui vas, cum se face și acum în unele grădină. Seneca, care nu se sfârsește de a protesta în contra acelor violențe aduse naturii, și le permitea cu toate acestea în grădinile sale, precum ne spune Pliniu. Cerințele modei mai înainte de toate, iar bunul gust, adeverul, natura, în rîndul al doilea.

Acest stil este foarte bine reprezentat de grădinile numite franceze, cum s'așteptă să facă de la Ludovic al XIV-lea înainte.

Din punctul de vedere al ornamentării, parcurile și grădinile Romanilor erau deci lipsite de multe din bogatele resurse de cără ne bucurăm. Aceasta e o deducere din partea noastră, căci Pliniu nu le-a dat decât un loc foarte mic în descrierile sale. Flourile însă erau numeroase și cultura lor foarte îngrijită.

In jurul Romei erau multe florării încă înainte de era creștină. Indeletnicirea acea fiind bănosă, grădinile cari înconjurau Roma se întinseră pe o rază tot mai mare, chiar Campania îndestulă capitala cu flori, și rosele din Paestum se bucurau de o mare reputație.

Pe lîngă cultura florilor, și aceea a fructelor luase o desvoltare rară. Varro, în *De re rustica*, dice: *Non arboribus consita Italia est, ut tota pomarium videatur?* (nu e Italia acoperită de pomi, aşa că pare a fi numai o grădină de pomi?) Cu toate silințele ce și le dase, la începutul Imperiului, August, pentru a reînvia agricultura italică, cari au părut un moment a fi izbutiti, și în cari era ajutat de farmecete ce revîrsau poeme ca Georgicele blândului Virgiliu asupra vieții câmpenesci, și de scrierile agronomilor romani; din ce în ce proprietatea mică dispărută și cea mare se consacră de bogăți luxulu grădinilor. Pe lîngă fructele indigene, mere, pere, prune, gutui, castani, nuci, struguri, cultivate cu varietăți nenumărate, se introduseră treptat alunele, piersecile, caisele (aduse din Armenia puțin timp înaintea lui Pliniu), cireșe, fisticuri, lămîi și chitre, rodii, și se găsise mijloce de a grăbi cōcerea lor, spre a putea mânca primăvara cele de toamnă, precum și de a le conserva sub diferite forme.

E neînduios că architectul avea rol mai însemnat decât grădinarul în împodobirea vîilelor romane, mai cu sămă de la era creștină; astfel ele erau pline de teatre, licee și academii, contrariu cu ce se face la noi.

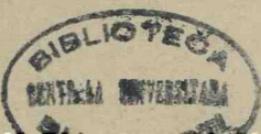
Iar cât pentru statui, grădinile mai cu sămă erau

pline de ele. Una, care rar lipsiă, eră a lui Priap. Iată ce dice în acéstă privință Dézobry în cunoscuta sa carte *Rome au siècle d'Auguste*.

«O statuă a șeului Priap e ornamentul obligat al tuturor grădinilor, pentru că e privit ca păzitorul și protectorul lor. E reprezentat în semi-statue, adică în formă omenescă până la jumătatea staturei și terminat în jos printr'o basă conică-pătrată, care se însige în pămînt. N'are picioare, de sigur pentru a arăta că, ca un bun păzitor, nu trebuie să părăsească nică odată postul unde a fost pus. E de marmoră, obrazul ornat cu o barbă stufoasă, și capul cu două urechi lungi de satir. Pietatea credulă dă acestui chip fără brațe, o cosă, un băț sau o simplă nuia de salcie pentru a alungă pe hoți sau mai bine pentru a-i amenință. Câte odată i se mai pune și în cap o trestie, care mișcată de vînt servă de sprietore mult mai eficace în contra păsărilor, mică hoță de o altă specă.

«Acest șeū Priap se aşeză și în grădinile de pomă, în curțile sau câmpii cele mai modeste, și atunci e adesea infățișat printr'un simplu trunchiș de smochin, de ulm sau de chiparos, cioplit cu bardă nedibace a unui țeran. Oră-care ar fi însă forma, bogăția, sau săracia materiei aceluī chip, grădinarii nu sunt mai puțin credincioși cultuluī său, bogatul și jertfesce un măgăruș, modestul proprietar al unei grădinițe de pomă și oferă un blid cu lapte sau prăjitură, sau câte-va din primele fructe ce le culege, primăvara și pune o coronă de flori, în vremea secerei una de spice de grău, tômna depune

C104391

pe statue o pară frumósă sau struguri, iarna îi aduce măslinie verdi.

«Cu tot cultul care i se aduce, puterea ocrotitoare a lui Priap, nu e tot-dauna destul de tare; el sperie aşa de puțin pe hoți, în cât nu odată s'a întîmplat ca mâinile lor hoțesci (*furtifcae manus*, Plaut) să fure pe șeul însuși, care trebuia să-i pue pe gónă, când era lucrat dintr-o materie destul de preciosă pentru că acăstă fărăde-lege să fie profitabilă.»

Erau vile și chiar grădini aşă de pline de opere de artă, în cât li se puteau aplica cuvîntul lui Juvenal «grădini de marmoră». În a lui Arruntius Stella se vedea o grupă de tineri de o mare frumusețe, o grotă în care era un Ercule; decorațiunea celor-lalte părți conținea figură de aceeași eleganță. Depositele bogatului Domitius Tullus cuprindeau aşă de multe opere mărețe de artă, în cât putu să umple cu o mulțime de statui vechi un parc pe care-l cumpărase. Portice imense ocupaau spații enorme; în grădinile lui Regulus dincolo de Tibru, malul rîului era ornat cu statuile proprietarului.

Ne-am face pôte o idee destul de esactă de decorațiunea multor vile, dacă am avea raporturi mai amănunte despre săpăturile din secolele trecute. Astfel colecțiunea cavalerului Azara din vila Pisonilor, la Tibur (Tivoli), provine aproape întrégă din săpătură făcute de el însuși. După Winkelmann, mulțimea statuilor descoperite acolo a ajuns pentru a populă, în decurs de două secole și jumătate toate muzeele Europei. Dacă putem judecă după acele bogate resultate, generațiunile viitoré vor mai găsi acolo o mină nesecată.

Cardinalul de Este, a căruї vilă fu construită pe ruinele vilei lui Mecena la Tivoli, având fericirea să o îmbogățească cu o mulțime de statui extrase din săpături. Ele au fost transportate în urmă de cardinalul Albani în vila sa, și apoi așezate în muzeul Capitolin.

Diceam că Romanilor le plăcea viața de la țară; le plăcea să fugă acolo de zgromotul și praful capitalei. Neapărat nicăi Roma cu plăcerile și distraçõesunile sale nu era lipsită de farmec, dar avea și părți neplăcute, încordarea continuă a spiritului, mulțimea vizitatorilor și postulanților, cari urmăriau pe iubitorii de singurătate. Poetul englez Milton a făcut o elegantă descriere a bucuriei cu care acești condamnați ai orașelor regăsesc la țară, libertatea, odihna, siguranța, veselia și sănătatea prin ruperea lanțurilor care-i legă de orașe.

Orațiu pare a iubi viața la țară și nimeni nu a cântat-o mai mult decât dînsul. El pare în acele momente, dacă credem numai entuziasmul său liric, și nu simții placere decât acolo, și fi dat totă afecțiunea sa cămpilor. Oare acea iubire rustică tot atât de înnăscută îi era ca sincerului Lucrețiu, ca duiosului Virgiliu, care a cântat-o în poesii esclusiv câmpenesci ca Bucolicele și Georgicele? De sigur că Roma oferia poetului tablouri pentru verva sa satinică; tablouri cari nu-i rămâneau decât să le așeze în stil metric, că-i oferia saltimbanci și ghicitori, cari conveniau de minune spiritului său curios și satiric. Disprețul său pentru oraș și iubirea sa pentru țară, trebuie să-și aibă originea și — chiar el ne dă bine de înțeles acesta — în supărările ce avu să sufere din partea

complimentatorilor, lingușitorilor și mai cu sămă a postulanților, acel flagel al ómenilor cu vază și cu trecere, după ce ajunsese intimul lui Mecena, adecă al omulū puternic la curte. Atunci preferă bucuros masa sa frugală tiranicelor banchete oficiale, cu obligațiunea de a bea de câte ori îi va plăcea regelū mesei se impue óspețiilor.

Se apucă apō de muncă seriósă, săpă, curață pămîntul de petre, supraveghiă pe sclavī săi spre marea veselie a vecinilor, mirați și de zelul și de nedibăcia lui: *rident vicini glebas et saxa moventem*, dice într'o epistolă.

De aci esclamațiunea atât de citată a lui Orațiū: *O rus quando te aspiciam!* Intr'un moment de sinceritate, dice el însuși: «*Mā nestatornic decât vîntul, la Tibur duc dorul Romei, iar la Roma mi-e dor de Tibur.*» Cu cât vin ani, nestatornicul poet începe a iubi viéta de țară mai mult decât ar fi dorit amicii săi. El promite lui Mecena că se va întorce peste câteva dile și-l face să aștepte cu lunile. Intr'una din epistolele sale, răspunđend lui Mecena, care dorise să-l vadă mai des în oraș, spune că mai bine îi restituie moșiora ce a avut bunătatea să-i dea, decât să-și pierdă libertatea.

E mare păcat, dice d-l Gaston Boissier, că Orațiū, care ne-a descris cu atâtea amănunte întrebuiñțarea dilelor sale, când seudea la Roma, n'a creduț de cuviință să ne arate tot aşa de clar cum petreceă la țără.

Mecena îi dase, precum scim, o vilă în munții Sabini aproape de Tibru, adică pe *Via Valeria* și învecinată cu rîulețul numit astăđi Licenza. De când o

avea Mecena și cum o dobândise? Póte că era vre-una din nenumératele proprietăți confiscate în timpul resbóelor civile, căci scim că Virgiliu refusă o moșióră ce iú oferià August, pentru că era confiscată. Orí-cum, când o luă Orațiú, după epistola a XIV-a (cart. I) adresată intendentului său, pare a fi fost necultivată de cât-va timp. Era destul de mare, căci partea ce-să rezervase o cultivă cu opt sclavi și cea laltă era lucrată de cinci arendași cu parte (*métayers*). Poetul ne-a spus că în apropiere se află un templu al șeitcii sabine *Vacuna*, identificată de Romanii cu șeitatea lor *Victoria*, care s'a regăsit la satul Rocca Giovine, și un izvor rece, acel care astădă se numesce Fonte de Ratini. Două localități determinate prin aceste indicațiuni, au fost identificate cu vila lui Orațiú, una de Capmartin de Chaupy și T. Berti, unde s'aú găsit mosaice frumóse, și alta de Pietro Rosa. Acest din urmă se întemeiază pe maă multe pasagie din scrierile lui Orațiú pentru a așezà casa lui în punctul cel mai înalt al văieř, pe când după cei dintâi, ar fi fost în fundul ei. După Dezobry, vila lui Orațiú era aprópe de un codru consacrat, pe malul drept al Aniuluř, la 50 de metri de templul lui Ercule din orașul Tibur.

Casa lui Orațiú, adumbrită de un pin măreț cu trunchiul rošiatric, e așezată la óre-care înălțime pe un dél. Munți cei mari, cari sunt dindărătul ei, o feresc de vînturile nordului. De acolo se vede tótă valea plină cu măslini și printre ei rîul Anio, care șerpuează de jos, încât se vede ca un mic pîrâu. Pare a fi fost fericit de a se vedé proprietar, căci dice : îmi

ieaŭ masa dinaintea unor Dei Larī carī sunt aĭ meĭ:
ante Larem proprium vescor.

Séra, maĭ adaogă d-l G. Boissier, «el primiă la masă câtī-va proprietari din vecinătate. Eraū ómeni cum se cade, carī nu vorbeauă rēu de vecinī, și a căror conversațiune nu eră limitată, ca a eleganților din Roma, la alergări și teatre. Vorbiauă de luccuri maĭ seriose, și înțelepciunea lor rustică se exprimă bucuros în proverbe și pilde. Cea ce plăcea maĭ cu sémă luă Orațiū, în acele mese de la țară, eră lipsa etichetei, simplicitatea; și frugalitatea și împurjurarea că nimeni nu se credeă îndatorat de a ascultă de nesăbuitele legi redactate de Varro, carī ajunse un codice al lumiă bune și prescriauă ce toasturi trebuiă să bea toți; une oră atâtea păhare (*cyathi*) câte litere aveă numele persoanei.

Orațiū nu se mărginiă însă numai la vila sa din munți Sabinī. Aristot recomandă câte un esces pe lună, în interesul sănătății. Iși permiteă dar și el câte o nebunie oportună, *dulce est desipere in loco*, dicea el. Se plimbă dar de la Praeneste (Palestrina) la Baia și la Tarent.

Când veni bětrânețea, o privi cu o firescă melancolie, fără însă a perde epicureica liniște și voe bună care e nota sa caracteristică. Iși luase devise ca famosul *Nil admirari* sau ca *omnem crede diem tibi diluxisse supremum* (să credi că fie-care di care o vedî e cea de pe urmă) și sciù să-și conforme atitudinea acestor principiï.

Celebrul libert și medic grec Antonius Musa vindecase pe August prin idroterapie de o bólă grea. Orațiū găsi atunci cu cale să schimbe locul său

de vilegiatură, și să se ducă la Clusium, la Gabia, în părți muntoase, cu isvōre reci, pentru a încercă și el acel léc famos. Ii va fi făcut și lui bine? nu se scie. Când iși schimbă loquința, Orațiū îngrijijă să schimbe și regimul său de hrană, bine înțeles în óre-cară limite. Se informă cu îngrijire, dacă acolo unde se duceă, va găsi pesce, iepuri, mistreți și mai ales vin vîrtos, pentru a se înfătișă apoī cu puterile tinereții dinaintea iubitei sale. Cum vedem, Orațiū era om prevădător.

Viéta lui Orațiū séménă în acéstă privință cu a contemporanilor săi. Ei iși clădise vile, la început fórte aprópe de Roma, mai târziu la distanțe însemnate, pentru a avea o odihnă mai completă, adeca la Praeneoste, Tibur, etc.

Acea trebuință de a fugi din oraș, ajunse în curind un fel de epidemie, care se întinse treptat la liberții bogăți, la burghezii și mai ales la literați. Juvenal, de exemplu, s'ar fi mulțumit pentru a trăi la țară cu «o gaură de șopîrlă». Literații nu aspirau să aibă decât câte-va palme de pămînt, un aleu unde ar putea să se plimbe a lene, căță-va pomă, pe cară î-ar putea numără ușor. Decât, mulți din acești doritori de țéră, d'abia ajunși acolo, se stingeau de dorul orașului.

Petrecerea la țară nu era considerată decât ca o intrerupere bine-făcătoare a vieței de la Roma. Idea de a se așeză pentru totdeauna la țară nu surideau Romanilor.

Dovadă e că Serviliu Vatia, persónă cu vază la Roma, clădindu-și o vilă mărăță lângă Cume și hotărîndu-se să-și petréca acolo restul vieței, acesta părăsîte straniu contemporanilor săi: Seneca dice că nu

putea să trăcă pe dinaintea frumosei vile, fără să cugete ca față de un mormânt: aci se odihnește Vatia.

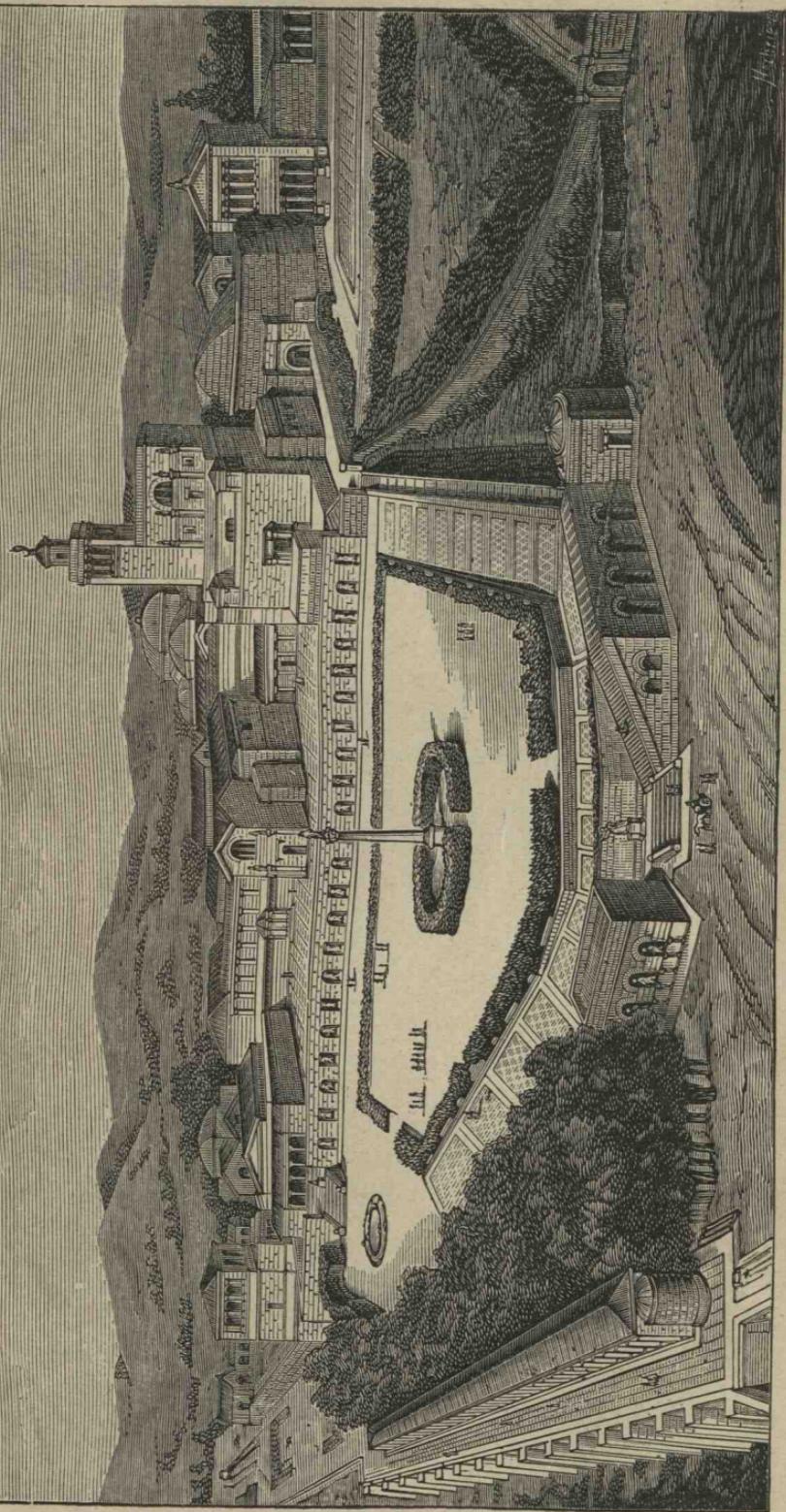
Omenii din popor își dădea ilusia cămpiei, așezând, cum vedem că se face în orașele moderne, câteva ghiveciuri cu flori la ferestre. Aceia erau adevărați filosofi, cără realizau *rus in fenestra* cum dice Martial, adică cumulau în felul lor viața de oraș cu cea de țără. Cei cu dare de mâna își făcea grădină pe terasele caselor lor, *solaria*, plantate cu arbuști și flori.

Impărații preferau și ei traiul la țără. Tiberiu nu se simția fericit decât în vilele lui de la insula Caprea (adă Capri), Adrian numai în vila sa de la Tibur. Vila lui Adrian situată la 20 minute de podul peste Anio *Ponte Lucano* nu era vre-un petec de pămînt, ci conținea băi, terme, o exedră, terase, bibliotecă; era o reședință ca Versailles, în proporții enorme, ruinile ei ocupă mai mulți kilometri. După archeologul Nibby întinderea ei ar fi fost de 10 kilometri. Dăm aci o vedere care o reprezintă după restaurarea propusă de architectul Daumet.

Bogăția imensă de obiecte de artă a acestui palat, i-a fost fatală, căci cu începere de la secolul XVI se făcură, fără niciodată o cruce, continuu săpătură numai pentru a extrage statue.

Nici cu erudiții n'a avut noroc, căci primul care se ocupă de ea fu celbul falsificator de inscripții Pirro Ligorio, ale căruia studii au fost continuante, une ori fără îndestul control, de Canina și Piranesi.

Istoricii cără ne-au vorbit mai mult de Adrian ne-au spus mult bine și mult rău de dinsul. A fost acusat de multe greșeli, și de a fi fost gelos de opera lui Traian, tatăl său de adoptiune. Adevărul este că

Vila lui Adrian de la Tibur domă Daumet

domnia lui a fost o epocă fericită, că avea multe daruri și era forte muncitor, dar că era un caracter forte complex. Ceea-ce î-a mai făcut de sigur — și cu drept cuvînt — mulți dușmanăi, e că afectă de a vorbi cu preferință limba grecescă.

Fiind concepțiunea unuï spirit din cele mai curiose ale timpului, cum era Adrian, care călătorise în cea mai mare parte a imperiului său, vila avea un caracter deosebit. Când ajunse la 60 de ani și când, la 136 d. Chr. se hotărî să lase direcțiunea afacerilor publice lui Luciu Veru și apoï lui Antonin, se ocupă, trei ani de-a rîndul, să mărăscă și să orneze creațiunea sa începută de mai înainte. Bogățiile artistice îngrămădite acolo erau aşa de mari, încât aŭ fost până în dilele noastre o mină care a populat muzeele cu capo d'opere. Faunul de marmură roșie, centaurii de la Capitol, Musele și Flora din Vatican și multe alte statui, reliefe și mozaice celebre, pe cari le admirăm, aŭ fost scosé din ruinele acelei vile. Diferitele ei părți erau depărtate ca suburbiile unuï oraș și puse în legătură prin drumuri pe sub pămînt (*cryptoporticuſ*).

Acel împérat executase în vila sa până și o reprodusere a iaduluï mitologic, adică a Tartaruluï și a câmpilor Eliseice, ceea ce ar arăta, cum dice cu drept cuvînt d-l Gaston Boissier, «că contemporanii lui Adrian începuse a se îngrijî mult de viața de apoi.»

Am ăs că reprodusese până și iadul, credem însă cu cale a spune în treacêt, că architectul Canina exagerază când afirmă că vila lui Adrian a conținut o reprodusere exactă a pozițiunilor, văilor și monu-

mentelor diferitelor țări visitate de acel mare călător imperial.

Acésta însemnă a atribui aceluia suveran planuri aprópe imposibile de realizat. Canina stăruie însă a asigură că s'aú executat töte acele lucruri de necreduț, fără a vedé că ideile ce le pune pe séma împăratului Adrian, nu pot fi împărtășite. Cum s'ar puté strînge atâtea curiosități, atâtea minuni naturale și artificiale în mica vale, care se întinde la Tibur. Sparťan, din fericire, nu ne condamnă să credem aceste exagerări, căci iată ce dice numai: *ita ut in eā (villa) et provinciarum et locorum cceleberrima nomina inscriberet.* După acel autor dar—unul din scriitori istoriei împăraților—Adrian s'ar fi mulțumit de a înscrie numele locurilor, orașelor, monumentelor celebre pe cari le admirase. În sprijinul acelei rectificări se mai póte invoca că d-l Daumet, architectul care a făcut restaurarea vilei, a observat pretutindinea în ruinele liceelor, gimnaziilor, pritaneilor ce le-a studiat, bolta romană. Prezența acelei bolți ar desminți destul de clar aceste copii de monumente străine, despre cari ni se dice că erau aşa de fidele și de exacte. (1)

Suetoniū avea și el o casă la țară, relativ mică, pe care i-o cumpărase Pliniū cel tânăr, și ii plăcea să trăiască acolo. Pliniū ne spune că în acea vilă se oprise

---

(1) Ceea ce confirmă această interpretare este că monumentul numit Canope, în amintirea orașului cu acel nume din Egipt, în vila lui Adrian dela Tivoli nu era de stil egiptian ci ionic (după cercetările lui Sortais, la școala francesă din Roma, v. *Revue Archéologique*, Sept. 1894, pag. 241), numai vasele și statuile, din cari un mare număr s'aú găsit acolo în secolul XVIII, erau de stil egiptian.

artificial crescerea pomilor, și îi sucise aşă în cât să iea diferite figuri. În parterul grădinei, merișorul reprezentă diferite animale cără se uitaș unul la altul. Salustiu a quis despre risipitorii: «*pecunium vexant*» (gîdea banilor.) Aci se poate aplică cu o modificare acel cuvînt, dicînd: «*naturam vexant*» (gîdea naturii.)

Pasiunea de a avea clădiri afară din oraș și gustul de traiu la țară, se desvoltase aşă de mult în cât Orajiu însuși, în una din oadele sale, prevedea momentul, când mania aceea se va întinde aşă, că nu va mai rămâne decât puțin pămînt pentru agricultură.

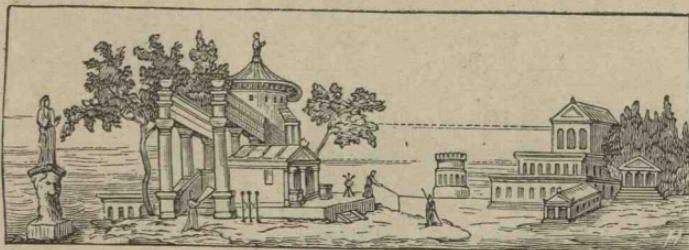
Tot aşă se exprimă Seneca:

«O bogăților, când veți încetă de a voi ca să nu mai rămâne un lac, pe malul căruia să nu se ridice vilele vostre, nicăi un rîu care să nu aibă de-a lungul său luxosle vostre locuințe? Oră unde țînesce un isvor termal, vă grăbiți de a ridică edificii splendide pentru plăcerile vostre; oră unde malul formeză o curbă, voi să așezați vre-un palat; ba nu vă mulțumiți cu uscatul, ci aruncați zăgazuri printre ape pentru a face să intre marea în clădirile vostre. Nu e ținut unde nu se văd lucind casele vostre, când în vîrful délurilor, de unde privirea se plimbă pe vaste întinderi, când în mijlocul văei, dar aşă de mari, încât casa pare a fi un munte.»

Încă din anii din urmă a Republicei, luxul și desvoltarea clădirilor, afară din Roma, luase proporțiuni din ce în ce mai mari.

Vilele avuților în apropiere de Roma se comparau cu palatele regilor persieni; iar plantațiunile și parcurile lor întreceau grădinile mitologice.

O vilă antică, ca a lui Scipion la Liternum, sau ca acea unde se născuse Ciceron, se mărginia la o construcție simplă, de câteva încăperi pentru locuit, cu apă în apropiere și niște despărțiri de prima necesitate pentru aprovigionare și animale. Vilele cele noue, asemenea măreștilor chiparoși printre stușis, se întreceau care de care a satisface epicureismul cel mai resfățat; numai ca excepție mai putem afla vre-o vilă din acea epocă modestă, cum era de exemplu a lui Cneiu Pompeiu.

Vilă la malul mării.

Bărbați dedați la cugetări retrospective, un Varro bună-órá și alții, adeseori admirau timpurile trecute cu viața cea cumpătată și modestele trebuințe ce aveau.

Sigur e că de la înșințarea imperiului, cu acumularea continuă a averilor în unele mâni, luxul vilelor crescute mult; vorbind de viliatura la Romanii, nu putem deci să nu menționăm și să descriem câteva din acele reședințe particulare de vară.

Vila lui Sulla, deși una dintre cele mai splendide, cu toate acestea era cu mult întrecută de a lui L. Licinius Lucullus, cea de la Tusculum (Frascati).

Allee umbrite de arbori permiteau aci plimbări la

aer curat, la răcori chiar pe timp cu soare; iar grădinile imense și proverbiale, îngrijite cu artă și fineță rară, oferiau în abundență fructe din cele mai deliciose și străine; eleștee mari, întreținute prin captarea cu enorme lucrări de artă a apei de mare, spre alimentarea numeroselor varietăți de pescăru, desfătau privirea vizitatorului, excitând și curiositatea.

Interiorul vilei însăși o adevărată comoră de lucruri prețiose; capodopere ale picturii, sculpturii și ale artelor textile.

Asemenea bogată în ornamente și lucruri de artă era vila lui Ciceron cunoscută sub numele de Tusculanum, cu mult superioară celor-lalte vile ale sale de la Antium, Arpinium, Astura, Cumae, Formiae, Pompei și Puteoli.

Tusculanum, situată în una din regiunile cele mai frumoase ale Italiei, și destinată atât pentru recreație nemuritorulu părinte al patriei, cât și pentru continuarea în liniște a numeroselor sale opere literare, constituia una din principalele sale preocupări în tot ce privia înfrumusețarea acelei vile cu decoruri, statue și diferite lucrări de artă din cele mai alese, adunate prin neobosita sa stăruință și eminentul concurs din partea amicului său Atticus, când se află la Atena.

Un deosebit renume avea vila lui Pliniu cel tânăr situată la Tusculum.

Clima de aci pe cât de aspră în timpul iernii, tot atât de placută vara, undele Tibrului ce o străbateau, situație sa în mijlocul celor mai salubre și roditore regiuni, așezarea pe un mic platou și îndreptarea cu fața spre măză-di dinaintea unei panorame din cele mai

variate: töte acestea iſ dedeaŭ un loc de frunte printre pleiada celor-lalte vile; interiorul ei insă era și mai luxos decât chiar al superbei vile de la Laurentum, proprietate a aceluiasi Pliniu.

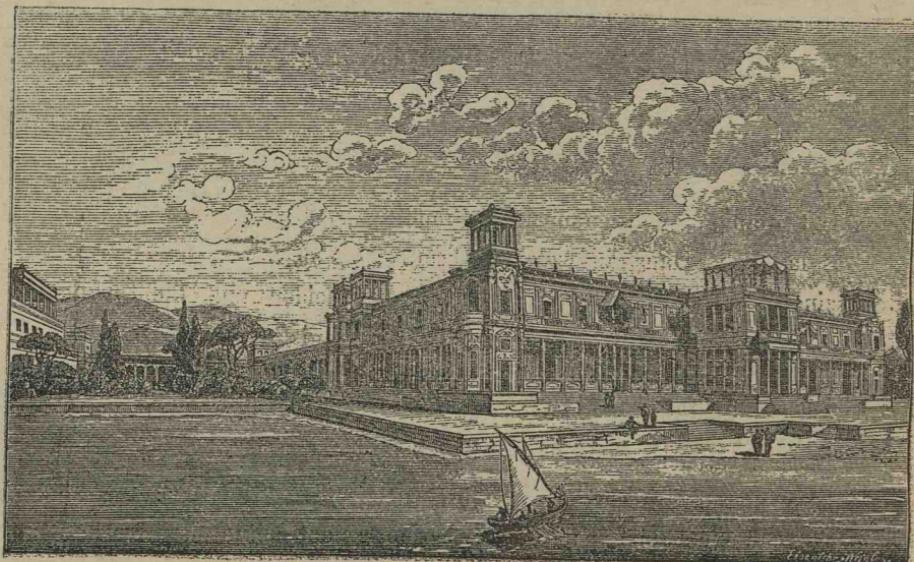
Iată descrierea și a acesteia după însemnările ce ni le-a transmis Pliniu.

Dac' am puté vedé intr'o panoramă acele două vile ale lui Pliniu, ne-am uimì de mulțimea clădirilor. Romanilor le trebuià mult loc și corpuri de clădiri nesfârșite. Architecți dedeaŭ o orientare diferită încăperilor, pentru ca să înfățișeze din töte părțile o vedere frumósă. Noi, ca nisce vanitoși ne ocupăm mult de fațadă; Romanii căutaū aprópe esclusiv înlesnirea, confortabilul, pe care însă îl înțelegeau neapérat în multe privințe alt-fel de cât noi. Pliniu, de exemplu, are multe sufragerii, una pentru a prânzì singur, alta pentru a strînge pe amicii săi, alta pentru toți invitați. El caută, mai pre sus de töte, vederea, perspectiva, orizonturi mari, priveliștea câmpiei, desfășurarea vieții tărănescii. Dintr'o parte se vede marea, din cea-laltă se aude, din alta iarăși o pote audî fără s'o vadă. Are apoī o cameră, unde proprietarul e singur, nu aude nicăi un sgomot, pote să lucreze fără turburare. Pretutindenea mosaice frumóse, cu tablouri din cele mai grațiouse, și apă curgëtore, limpede, abundantă, răcorosă, care alcătueșce una din principalele podobe ale acelei locuințe. Adăogați pe lângă acesta băi, piscine, jocuri de minge, portice, drumuri presărate cu nisip, unde se puteau plimbă pe jos sau în trăsură, un vast ipodrom, adumbrit de lauri și de platanii, în töte direcțiunile.

Maī rar vorbesc autorii de sirul de chiliī pentru

sclavă și de *ergastula*, ateliere și închisoră adesea subterane, cără însoțiau vilele, precum se vede la *Mola di Gaete*, și în cără vieta era pe atât de durerosă, pe cât era strălucitoare a stăpânitor.

Astfel era vila unui om ca Pliniu, care cu toate acestea nu era privit ca bogat, dar care nu voia să se lipsescă de nimic din cele ce-i permitea avereata modestă.

Vila *Laurentium* a lui Pliniu după Canina.

După descrierea vilei lui Pliniu, trecem la trei alte reședințe: a lui Polliu Felix din Puteoli (Pozzuoli), apoi a lui Maniliu Vopiscu aproape de Tibur (Tivoli), în fine a familiei Gordianu în direcția Praeneștei.

Casa de țară a lui Polliu Felix era zidită pe un deal la Sorent. Un portic conducea într-o cale co-

tită până la acea reședință rustică. Diferitele încăperi deșchideați privirile variate în spre mare și insule. Partea principală a clădirii era întreptată cu fața spre Neapole. Marmură de tot felul, din Grecia, din Asia mică și Egipt împodobiă camerele. Se puteau admiră acolo picturi și sculpturi de ale maestrilor celor mai renumiți, amestecate cu portrete de generali, de poeti, de filozofi.

Casa lui Maniliu Vopiscu aproape de Tibur, de care ne-a vorbit poetul Statiu și Strabo, cuprindeă două vile față în față pe liniștilele maluri ale râului Anio (adăugit Teverone); în apropierea ei, acel fluviu se rostogoliște spumegând din înălțimea stîncilor. Acele locuințe erau aşa de apropiate unele de altele, încât, după expresiunea lui Friedländer, locuitorii lor ar fi putut să-și întindă mâna de la un mal la altul. O pădure stufoasă întrețineă o încântătoare recore, chiar în vremea căldurilor mari. Aurul, fildeșul, mosaicul, pietrele cele mai prețioase străluciau în toate părțile.

Vila Gordianilor conțineă basilice de o mărime de *trei sute de picioare* (90 m.), terme cum nu mai erau altele decât la Roma, toate cele-lalte întocmiri în proporție cu acestea ca întindere și ca bogătie de stil. Vilele antice nu prea se pot compara, cum observă fără bine Friedländer, decât cu unele din reședințele aristocratice din Anglia, de exemplu cu Waburn. Abbey a ducilor de Bedford,—pe care am văzut-o— cu luxul ei de edificii și de sere. Acolo se găsește o imensă plantațiune de azalee și de rododendroni și un templu chinezesc împodobit cu marmoră și cu fan-tanări tîșnitore. Partea parcului consacrată păsărilor este atât de mare în vila aceea, încât conține o

căscioră și un lăculeț. Coliviile numeroselor păsări, în parte străine, sunt lucrate din ramuri de stejar, unite printr-o rețea de sîrmă. Intinderea domeniului cu castelul și cu dependințele e de patru mile germane pătrate, (22.500 ectare.)

La Warwick-Castle, proprietatea comișilor de Braigwater, sălile de recepțiuni formați înainte de incendiu, care le-a distrus, un șir neîntrerupt de încăperi de o lungime de 340 de picioare (100 metri).

Și în Rusia se găsesc reședințe boeresci, cari se pot asemăna cu ale Romanilor, astfel e Alupka în Crimeea, care, când a trecut pe acolo Haxthausen costase deja 7 milioane de lei, deși interiorul clădirilor nu era încă terminat.

In *Notele despre viața Regelui Carol al României de un martor ocular* găsim, la data de $\frac{7}{19}$ August 1869, următoarele cu privire la palatul Orianda din Crimea: «Acel palat a fost construit în stilul grecesc, după planurile lui Stüler, pentru Împărătesa Maria Teodorowna (mama Impăratului Alexandru al III-lea); e despărțit de Livadia printr'un parc de două verste. Palatul e mareț, șirurile de coloane albe, cu cari e împodobit, produc un minunat efect în mijlocul verdeții.»

Iar la data de $\frac{9}{21}$ August se vorbesce tot acolo de Alupka, care aparțineă principesei Woronzof, care a rugat pe Regele nostru a veni la o serbare dată în onoarea sa. «Splendoarea parcului și castelului realizează tot ce fantasia își poate încipi mai frumos. Îndărăt se ridică o stâncă înaltă, Ai-Petri, ale cărei blocuri se scoboră pînă la malul mării; din ele s'a format în grădină cu o artă minunată terase.»

Stilul castelului e mareț, clădirea de marmură verde, terasele și scările de marmură albă, totul strălucesc ca un palat feeric din țările orientale. Plantele cele mai frumosе ale tropicelor ornă parcul.

Din cele dise reiese că Romanilor le placea să înalte clădiri mărete, sub îmboldul mândriei, care făcea pe acei stăpânitori ai lumii să credă totul cu putință și să voiască a stăpâni natura ca și omenii, aşa că obțineau aproape minuni de la dinsa și cu o repediune uimitore. *Divitias profundant in extruendo mare*, risipesc o avere pentru a clădi pe mare, dice Salustiu. Dezobry (*Rome au siècle d'Auguste*) crede însă, că asemenea clădiri alipite de mal sau înaintând chiar în mare se justificau prin motive igienice, ar fi fost adecați mai sănătose.

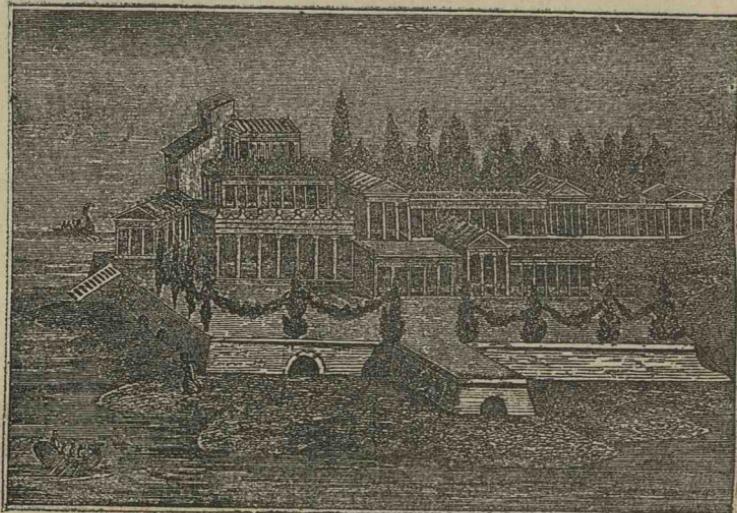
Sentimentul roman de dominațiune nu-l exprimă bine Stațiū în descrierea vilei lui Poliu Felix, de care am vorbit mai sus:

«Acolo unde se întinde o vale, eră un deal, acolo unde vă plimbați la adăpostul unui înveliș, eră un pustiu oribil, unde vedeați pomii înalți, nu eră nici pămînt. Priviți aici pentru a vedea cum pămîntul învață să purtă jugul, cum un palat înaintează și muntele se depărtează, ascultător de poruncile stăpânului.»

Mulți particulari cu averi mai mici se ruinau pentru a se ridică la nivelul aristocraților. Astfel unul din acei nesocotiti, vădând pe un consul care avea o vilă splendidă, aproape de oraș, zidi și el una la aceeași distanță de Roma; consulul avea o plantăjune de lauri pe moșia sa, descreeratul nostru își face și el o plantăjune de castani pe moșia lui.

Risipa extraordinară a materialelor colorate celor

mai scumpe este caracterul cel mai pronunțat al acelor edificii câmpenescă din epoca imperială. Părțile aparente ale clădirilor erau lucrate în marmură și porfiruri de toate nuanțele. Bogății nu se mulțumiau și împodobii casele lor cu fresce, ci, pentru că acestea erau scumpe și de o durată nedefinită, căutau să împodobescă mai ales podela cu mosaic. Am spus mai sus ce multe mosaice se aflau în vila lui Adrian.

Vila la malul mării, compusă din mai multe clădiri legate prin colonade.
(După o frescă pompeiană).

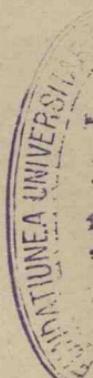
Numai grație acestui gust al Romanilor ni s'a transmis, sub forma acesta, unele tablouri celebre în antichitate. Numărul mosaicelor de artă trebue să fi fost nespus de mare, căci neîntrerupt se mai descoperă. Iată descrierea uneia din cele mai recente descoperiri de acest fel, extrasă din *Rivue Archéologique*

(Ian. — Febr. 1894) făcută la Udna în Tunisia, pe locul unde se ridicase o mărăță vilă romană.

«Prima sală descoperită, plecând de la Est, prezintă o mosaică de sticle colorate pe un fund de marmoră albă : ea înfățișeză o serie de animale sălbaticice sau domestice, din cari trebuie să cităm un elefant de răsboiu cu colții amenințători, un armăsar cu înfățișare mândră, un leopard cu părul lucios și nuanțat, imitat printr-o combinațiune discretă de cuburi cu colori vii și în tonuri închise, ornamente de foi de acantă cu încovoituri largi terminate cu capete de leu, cari despart diferitele grupuri și tot de-odată umplu goulurile dintre ele.

«La sud de acea sală se află o a doua încăperă; pe pragul ei e înfățișată o vînătoare cu cai; la drepta tabloului, un iepure și o vulpe fug cu salturi desperate, urmăriți de aproape de doi copozi din Africa, doi slughi, ale căror nume artistul a avut grija să ni le spue, Ederatus și Mustela ; doi vînători fără arme urmăză călări, pe armăsari de Numidia, fugind în góna mare, și pe cari îi mai zoresc cu vocea și cu gestul; unul arc un biciu, cel-lalt o bicușă. După dinși alergă sclavul, care a dat drumul cânilor și care ține în mâna curelele lor. Totul e bine grupat și are multă mișcare; starea de conservație e perfectă.

«După ce trecem acest prag, pătrundem într'un atrium patrat de 10 metri . . . și acăstă sală e pardositară cu mosaică. Perimetru e ocupat de motive geometrice, stele și rosațe. Mijlocul e rezervat pentru un subiect mai important, într'un cadru dreptunghiular de 5 metri pe 6. Bordura se compune de o

ghirlandă de flori și de fructe variate, analoge cu aceea a mosaicei celei mari din Susa, dar superioară ca execuție. Dispoziția decorativă aduce cu o mosaică celei mari din Kourba (Curubis) scosă anul trecut și transportată la Muzeul din Bardo de serviciul antichităților.

«La cele patru unghiuri sunt vase mari, decorate cu un cortegiu de femei drapate, cără se țin de mână, poate muse. La fiecare colț răsare căte un trunchiș de viață; ramurile lor încărcate cu rod și cu foii se unesc și se încrucișeză formând o boltă înverdită, printre cără săbăra pasări și un întreg cārd de Amoruri culegători, vre-o două-decă și opt de genii cu carnuri rose, forme grăsuli și aripă irisate. El circulă din ramură în ramură, umblând după căte o trébă: unii se lasă pe ramurile, cără se încovoiă sub povara lor, pentru a culege ciorchinele cu cosore; alții încarcă struguri în coșuri pe cără le duc apoi pe umere până jos sau le lasă jos cu sfuri, alții, în fine, se jocă cu pasări pe cără încercă să le prindă și cără uneori se apără cu lovitură din cioc.

«Acestă scene variate, de o grație și de o delicateță încântătoare, sunt dispuse într-o desordine aparentă, dar forte simetric, în jurul unui tablou central, orientat aşa încât să se vadă încă din prag. Pe cât se pare, reprezintă pe Bacchus dăruind pe Icarius cu viață. Deul, așezat ceva cam înapoi, e însăși ca de obicei în chipul unui tiner cu figura fără barbă, cu părul lung prins cu o coronă de ederă și cădând în zulufi liberi pe umeri. E îmbrăcat cu o manta ușoară, care nu apără de cât partea de jos a trupului, lă-

sând descoperit torsul cu forme rotunde și moți, aprópe feminine, cu mâna stângă se sprijină pe tirs, cu cea dréptă lăsată în jos întinde o cupă (*cantharus*) unei capre. Dinaintea lui, la stânga, o persoană îmbrăcată cu o tunică scurtă, un sclav, presintă o ciorchină lui Icarius, care șéde pe un scaunel pe primul plan al drépta. Eroul e îmbrăcat cu o roche cu mâncăci, care-l înfășoră preste tot; are o barbă négră, pér abundant, ținut printr'o diademă; în mâna sa stângă ține un sceptru lung, pe când întinde mâna dréptă pentru a primi darul ce-î face ȣeul vinului.

«Executarea tabloului acestuia, fără a fi perfectă, este totuși fórte îngrijită; i se pote reproșă lipsă de perspectivă, o disproportiune evidentă între diferitele persoane, dar fie-care luată în parte e bine tractată; desemnul e corect, modelarea corpului lui Bacchus mai cu sémă e bine făcută.»

Gusturi aşa de scumpe nu se puteau generalisa decât într'un Stat ca Imperiul roman, care cuprindea totă lumea cunoscută pe atunci, și cu înlesnirea de a aduce pe mare pietrele rară din toate ȣerile udate de basinul Mediteranei.

Dar cum își întrebuiențau Romaniî timpul, când se aflau la ȣară? Să ascultăm ce ne spune în privința acesta Pliniu cel tînér, în explicațiunile către prietenul său Fuscu. «Mă întrebă cum îmi împart ȣiu pe moșia mea din Etruria?

«Mă deștept când pot, de obicei la prima oră, (1)

---

(1) Prima oră însemnă la Romaniî prima după răsăritul sórelui, ceea ce era vara cam 5°. 42^m. de diminéță și iarna 8°. 17^m. Romaniî nu se serviau în viața civilă de óre exacte și egale, ci împărțiau tot timpul de la răsăritul sórelui la apusul său în 12 ore și restul asemenea în

câte-odată mai înainte, rareori mai târziu. La sferestrele (1) închise, căci liniștea și intunericul lasă spiritului totă forța sa; nefiind distras de obiectele din afară, el rămâne liber și stăpân pe sine însuși. Nu voi să-mi supui spiritul ochilor, ci ochii spiritului, căci pe cătă vreme nu sunt impresionați de

Tinér cetind o carte, *volumen*. Alături e o bibliotecă.

alt-ceva, ei nu văd de cât ce vede acesta. Dacă am vre-o lucrare începută, mă ocup de ea; îmi aleg expresiunile ca și când aș scrie și corectă. Lucrez, când mai mult, când mai puțin, după cum simt mai multă sau mai puțină înlesnire pentru a compune

---

12. De aci rezultă că la 23 Decembrie ora lor era numai de 44^m. 30^s, iar la 25 Iunie de 75^m. 30^s. Pentru măsurarea timpului aveau cadrane, clepsidre și mai târziu și orologii idraulice.

(2) Până la Winckelmann, deși autorii din ultimele secole menționase sticla, se credea că ea nu era întrebunțată la case și că gălăzările ar fi fost de *mica* (*lapis specularis*). Săpăturile din Pompei și din alte localități au dovedit însă în chip neîndoios că Romanii aveau ferestre cu gălăzări de sticlă, cel puțin în clădirile lor de lux, de cărătoacă vorba aci.

și a ținé minte. Chem apoă un secretar, deschid ferestrele și-i dictez ce am compus. Plécă, îl chem încă o dată și-l congediez din nou. La óra a patra sau a cincea—căci momentele mele nu sunt împărțite aşa de regulat — după cum e vremea, mă duc să mă plimb într-o aleă sau o galerie și urmez de a compune și de a dictă. După aceea mă suiū în trăsură, și acolo schimbarea deșteptând atențiunea mea, mă apuc iar de lucrarea începută, pe când eram culcat sau mă plimbam. Apoă dorm puțin și iar mă plimb, cetesc cu voce tare vre-un discurs latin sau grecesc, nu atât pentru a-mă întări vocea cât pentru pept, dar acesta folosesce și vocii; mă plimb încă odată, mă frec cu unt-de-lemn, fac puțină mișcare, ieau o băie. În timpul mesei, dacă sunt cu nevasta sau cu un mic număr de amici, mi se face o cetire. După prânz vine câte odată vre-un comedian sau vre-un cântăreț cu lira. Apoă mă plimb cu ómenii, căi lucrează în casa mea, printre cări sunt unii fórte învețați. Séra trece aşa într-o conversațiune variată și știua, de și fórte lungă, a trecut destul de repede.» Cum se vede ocupațiunile, la cări se dedeă Pliniū, nu erau nicăi de cum câmpenescă.

Dioclețian cultivă la țără lăptuci, după ce se lepădase de sarcina domniei. Pliniū nicăi nu se gândia să-și lase stiletul de scris pentru a udă prin grădină. Chiar la vînătore luă tăblitele cu sine. «Vezi ride și vă daă voe: rîdeți cât poftiți. Acel Pliniū, pe care-l cunoșceti, a prins trei mistreți, și încă din cei mai mari. Cum? el însuși, mă vezi întrebă? Da, el însuși. «Și să nu credeți că lenea mea a suferit mult pentru acesta. Mă așezasem lângă pînze;

nici par, nici săgătă n'aveam la îndemână, nimic decât un stilet și tăblițe. Visam, scriam și mă consolam că voi plecă cu mai multe pagine scrise în loc de a plecă cu mânilo găle. Să nu disprețuiți acest fel de a studia. Nu vă puteți închipui câtă viciozitate dă spiritului mișcarea corpului, fără a mai socoti că umbra pădurilor, singurătatea și adîncă tacere cerută la vînătore sunt fără bune pentru a face să se ivescă cugete nemerite. De aceea să mă credeți, când vă veți duce la vînătore, aduceți coșulețul de merinde și plosca, dar nu uitați tăblițele. Veți vedea că Minerva nu iubescе munți și puțin decât Diana.»

Vedem că în vilegiatura unuia literat ca acesta lipsesc cu totul distracțiunea teatrului de amatori, aşa de răspândită la moderni. Cauza e probabil cunoasuta lipsă de stimă a Romanilor pentru actori și puțina pasiune pe care o aveau, cum se scie, pentru teatru.

Dar totă lumea nu e literată, ca să facă vilegiatură ca Pliniu. De aceea iubitorii de viață la teră își întrebuință timpul liber, cum fac și contemporanii nostri, cu diferite jocuri, plimbarea pe jos, innotatul, călăria și vînătorea, etc.

Jocul cu mingea (*sphaeristicum*), care era exercițiul de predilecție al pontificelui Scevola, al lui Cesar, al lui August, al lui Mecena, al bătrînului Spurinus amicul lui Pliniu, al Imperatului Alexandru Sever; jocul cu zaruri (grecesce *κύβοι*, latinesce *tesserae*) fără vechi și tot așa de popular în Asiria și în Egipt ca mai târziu în Grecia și la Roma, săhul (*πεττεία*), atribuit de Greci eroului lor Palamed, și alte jocuri de aceeași natură erau asemenea mult usi-

tate la țără. Romanii aveau două diferite jocuri de felul șahului, pe cără le jucau pe *tabulae* cu casiere; *ludus latrunculorum* și *ludus duodecim scriptorum*. Ambele se jucau cu piese de diferite colori: în primul erau pioni, *mandrae*, și piese de valoare mai mare, *latrones*. *Duodecim scripta* trebuie să fi avut asemănare cu jocul nostru *tablele*, de ore ce eră o combinație de

Scenă între doi jucători, din cari unul aruncă zarurile.

Artistul ne-a dat și dialogul lor.

— *Exsi.*

— *Non tres, duas est.*

(Găsită la Pompei.)

zaruri, pe cără le aruncă la rîndul său fie-care jucător și de *calculi* (piese), pe cără le mișcă pe o suprafață împărțită în 24 de case. S'a u găsit în Italia (1) un mare număr de *tabella* cu împărțiri și însemnări bine conservate.

(1) Numați la Roma s'a u găsit peste 100 de table de joc cu inscripțuni. Ele au fost studiate de eruditul italian Bruzza (*Tavole lusorie del castro pretorio*, 1877). Cuvintele sunt afară de câteva prea

Plimbarea pe jos saă călare, în trăsură saă în lectice, pe sub arcade când era vremea rea, eraă asemenea o petrecere pre-dilectă; partea unui parc rezervată pentru plimbări cu lectica se numia *gestatio*, precum vedem din unele scrisori ale lui Pliniu.

Lectica.

Nu există nică o reprezentare grafică autentică a acestui obiect; gravura de față e reconstituirea făcută de Ginzrot după descrierile autorilor.

geță, pentru bărci și înnotat. Din copilărie încă exercitați la aceste deprinderi pe fete ca și pe băieți.

Ca semn de respindirea înnotatului vedem, că Properțiul sfătuia pe Cintia să se arunce în apă mai bine decât să asculte de la mal, ca o copilă răsfătată, ademenitorele cuvinte ale tinerilor.

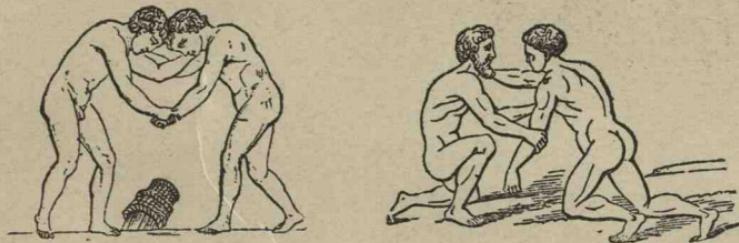
rare excepțuni, de câte săse litere. Iată două exemple reproduse, după Manualul Marquardt-Mommsen:

Patris	Etfili
Servus	Plenus
exivit	arator
Vincis	Gaudes
Perdis	Ploras
Efeter	Clamas

Prima să tradus astăzi: Precum un sclav poate deveni mare proprietar, dacă are noroc, astăzi te poți înăvăti cu acest joc.

A doua nu oferă nică o greutate, dacă se admite că *efeter* (sau potrivit *Fjetter*) este o prescurtare pentru *felicitér*: când câștigi, te bucuri când perdi, plângi, strigă: noroc.— În volumul 8 din C. I. L. se găsesc reproduse acele tabele.

După Suetoniū, August învētă el însuși pe nepoții săi înnotatul la țéră. Agripina scăpă de mórtea ce i se pregătise pe corabia înșelătore, lucrată din porunca lui Neron, numai pentru că putu să ajungă înnotând la mal.

Luptători după un basoreliev din Vatican. Coșul răsturnat a conținut nisip fin, cu care și-a presărat corpul.

Vînătoreea era fără răspîndită, cum scim de la Virgiliū, care ne spune în Georgice, ce calități trebuie a căută pentru câni de vînătore.

Aceste erau principalele desfătări ale Romanilor la țéră.

Ca concluziune putem dice, că viața lor la țéră nu diferă mult de cea de acum, cu totă agitațiunea la care se dedea, și dacă tôte gusturile sunt în natură, din cele ce preced se vede, că nu este nimic tocmai nou sub soare (*nihil novi sub sole*).

VERIFICAT
2007

